

Ormsödans på 1800-talet

Litografi av Schlichting

Ur VARDAGENS SÅNG

av Kerstin Hed

*De skulle aldrig, aldrig ha stått ut
med livets vedermöda, som de gjort,
alla de människor, som gått förut,
om inte sången stått vid livets port
och slagit följe på den långa färden,
där solen lyste och där stormen drev,
och diktat deras liv och lott i världen
till någonting förmera än det blev.*

*Ty det var nog att skänka något av
all livets rikedom och glans åt den,
som dignat under slag, som livet gav,
och aldrig trodde sig få kraft igen.
Och det var dock en kraft som tanken lyfte
ur dagarnas betryck och ensamhet,
som kanske gav en glimt av vägens syfte
och av allt varandes gemensamhet.*

*Det liv de föddes till var hårt och kärvt
med tyngre strid att kämpa, än vi haft.
Ur släktets rot, ur sången som de ärvt
steg tron på Guds försyn och egen kraft.
De vunno, och de lärde sig att mista.
Och när de en gång slutat sina dar,
steg psalmen skälvande kring enkel kista
och bar sin tröst åt dem som voro kvar.*

*Jag tänker ofta: Det är gråa öden
vi vandra i, vi tidens vardagsträlar,
och sällan lyfta höga hymners flöden
till ljus och frihet våra bundna själar.
Vi kunde kanske lära oss att höra
också ett svagt ackord, en stilla röst
och bära tonen med oss i vårt öra
på väg mot livets kamp och höst.*

Förbindelselänk för

Estlands svenskar

Utgiven av Kulturföreningen

SVENSKA ODLINGENS

VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*

Sekreterare och ansvarig utgivare:

*Hugo Mickelin*I redaktionen: *Tomas Dreijer**Göran Treiberg*

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned

113 42 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOVs postgiro

35 13 11 - 6

1980 utkommer Kustbon med

fyra nummer

Prenumerationspris 30 kronor

Dödsannonser 60 kronor

Övrig annonsering:

1/1 250:- 1/2 130:-

1/4 65:- 1/8 40:-

ISSN 0345-6706

Civiltryckeriet, Köping 1980

**Öppettider för SOV:s
och Kustbons expedition:
måndag-fredag kl 8-14**

**Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm Tel 08-32 48 78**

Innehåll

Ur Vardagens sång av <i>Kerstin Hed</i>	1
Mötet med den levande Herren av <i>Arthur Johanson</i>	2
Ur vår historia av <i>Edvin Lagman</i>	3
Hur tankarna komma och gå av <i>M.S.-g</i> (Allsvensk Samling 1/5 1926)	4
Ett svar av <i>Joel Nyman</i> (Allsvensk Samling 1/5 1926)	7
Reval av <i>E.L.</i>	8
Minnen från hembygden av <i>Valdemar Blomberg</i>	9
Höstfesten 1979 av <i>Hugo Mickelin och Ronnie Ericson</i>	11
Julfest för "by- och ösvenskar" av <i>Sigfrid Hoas</i>	12
Lucia i Kärrtorp av <i>Arnold Lindgren</i>	12
Notiser	13
Esto 80	14
För Kooperation och frikyrka. Till Lars Lindströms minne av <i>Hugo Mickelin</i>	15
Lars Lindström in memoriam av <i>Nils Angelin</i>	16
Lisa Vestberg av <i>Manfred Nyman</i>	16
Birger Vesterberg (av <i>E.L.</i>)	16
Familjenytt	17
Bemärkelsedagar	19
Vårt svenska språk av <i>P-n</i> (Kustbon 11/1919)	20

Mötet med den levande Herren

av Arthur Johanson

Själva uppståndelsen har intet människoöga sett. Ty då ville den himmelske Fadern vara ensam med sin Son och se de kära ögonen öppnas, sluta den genomstungna handen i sin, säga de första orden till honom som fullbordat Guds kärleks rådslut. Allt därinne i graven sker så stilla. När Petrus kom ditin fick han se "huru linnebindlarna lågo där och huru duken som hade varit höljd över hans ansikte, låg där på ett särskilt ställe, hopvecklad".

Ja, det största av alla under hade skett, ty nu hade Kristus segrat över det onda, över all synd och död och öppnat en helt ny väg in mot Guds härlighet.

Lika stilla upplever de första vittnen den levande Herren. Maria, som är den första i den omätligt långa raden av dem som skulle få möta Kristus, kände ju först inte igen honom. Det som öppnar hennes ögon och hjärta är Mästarens röst: "Maria!" Den röst som hon hört förr och som hon nu kände igen. Var det inte på den rösten Grundtvig tänkte när han skrev sin hemfärdssång:

*Kom som du vill; ty, Herre Krist,
En gång som förr du skall förvisst
Bli känd igen på rösten.
Den röst, vars klang, trots världens
larm,
Gör själen brinnande och varm
Och ger den rätta trösten.*

Det är den kära stämman, olik alla andras om vilken Wallin sjunger: "Jag hör den ljuvaste i mitt hjärta tala och mig hugsvala." Den röst som redan i din barndom och senare i din ungdom så milt har kallat dig till sig.

Men den levande Herren kommer till oss också på annat sätt. Du minns de två vandrarna som i kvällningen var på väg till Emmaus. De gick där bedrövade, ty de menade sig ha förlorat allt som hade värde för dem. Men så slöt sig någon till deras sida och började utlägga de heliga skrifterna för dem. Inte kunde de förstå hur det gick

till, men Guds heliga ord tände på nytt deras hjärtans brand, och när de hunnit fram till härbärgets vid sidan av vägen "kände de igen Honom." Ty det var ju om Honom som den gamla boken talade.

Det finns något i världen som kallas "de heligas gemenskap." Det är de människor som inte har nog i sig själva och som inte kan nöja sig med det som är jordiskt. Därför söker de Gud. Och de har en inre visshet om att "där två eller tre är församlade i Jesu namn, där är han själv mitt ibland dem".

Så var det verkligen på aftonen den första påskdagen. Och i den stilla kvällen när de samtalade med varandra "kom Jesus och stod mitt ibland dem och sade till dem: Frid vare med eder". Just så som han senare otaliga gånger kommit till sin kyrka på jorden och meddelat sin frid. Kanske detta vore en väg just för dig, att få möta den Uppståndne.

Tänk hur ivrig den Välsignade är att nå fram till alla dem som han vet behöver honom. Därför står han i den tidiga morgonen på stranden av Galileiska sjön när en båt med några djupt missräknade fiskare angör bryggan. I den lilla hopen är det en, som mer än de andra behöver möta den Levande Herren, och det är Petrus, han som har misslyckats svårare än någon av de andra.

Ack, hur plågar och gnager inte våra misslyckanden inne i hjärtat. Man kan ju inte glömma dem eller göra dem om intet. Det finns endast en som kan befria och det är just han som vi svikit. Och han står där på vår strand och har en enda fråga till oss. Inte om hur vi kunde handla så. Inte om förundran över vårt svek. Det han stilla frågar oss om är detsamma som han frågar Petrus: "Älskar du mig?" Och detta är uppståndelsens triumf, att vi mitt i all vår skuld och brist ändå kan bekänna: "Herre, du vet allting, du vet att jag har dig kär." Då har vi i sanning mött den levande och allt omkring oss lyser av Uppståndelsens ljus.

Edvin Lagman

UR VÅR HISTORIA

Året 1700 blev en vändpunkt i Estlands och estlandssvenskarnas historia. Efter slaget vid Narva på senhösten detta år drog de svenska trupperna söderut till Polen, och endast smärre, orutinerade styrkor blev kvar i Estland. Fältet låg nu i stort sett fritt för ryska plundringståg, som dock inte torde ha nått så långt som till svenskbygderna längst i väster. När krigslyckan hade vänt till Sveriges nackdel, drog sig kvarvarande svenska truppstyrkor tillbaka och de svenska ämbetsverken lämnade landet 1710. Som en kulmen på olyckorna bröt en fruktansvärd pest ut 1710 och rasade i två år. I genomsnitt dog mellan 70 och 80% av befolkningen i Wiek under denna tid. Somliga bygder drabbades ännu hårdare, somliga något lättare. Pestens härjningar levde kvar i folkminnet intill senaste tid.

Under den ryska tiden efter freden i Nystad (1721) blev tidigare bestämmelser rörande estlandssvenskarna till en början alltfört gällande. Dagö fick emellertid inte bekräftelse på sina frioch rättigheter, och detta medförde sedermera svåra olyckor för svenskarna där. Rågöarna – särskilt Stora Rågö – klarade sig väl i bevakandet av sina rättigheter och fick sina gamla privilegier godkända av justitiekollegiet. Även Runö kunde bli vid det gamla. Svenskarna i Vippal däremot jämfästades med esterna, sedan alla deras försök att bevara en särställning misslyckats. I Nuckö-Rickul och på Ormsö blev det hårda strider mellan godsägare och bönder i mer än ett århundrade.

Allmogens ställning var svår. Godsägarna struntade i gällande bestämmelser och började tom på sina håll skänka bort eller sälja svenska bönder, eller också tvingade de dem att flytta till gods på estniskt område där arbetskraft behövdes. Den svenske bonden hade blivit livegen. En rad bevarade handlingar visar att detta inte kunde ske utan att bönderna satte sig till motvärn.

De svåraste följderna av tvistigheterna mellan godsägare och bönder på

1700-talet fick dagösvenskarna uppleva, där motsättningen ledde till att mer än ettusen svenskar under godset Hohenholm år 1781 måste utvandra. De anvisades ett område för kolonisering vid Dnjepr i Ukraina, dit de fick ta sig till fots. Större delen av dem dog på vägen.

I ett brev till prästen på Ormsö skriver öns godsherre baron Stackelberg år 1778 om sina bönder: Jag hyser den största avsky för denna avföda och kommer att använda alla mina krafter för att radera ut dem helt och hållet, men under tiden skall jag förse dem med en arrendator, som till deras eget framtida bästa bankar lömskheten ur dem.

Detta kan tjäna som exempel på hur tillspetsat förhållandet mellan godsherrar och bönder kunde bli.

Böndernas ställning var tydligen mycket svår när det nya århundradet gick in. 1816 kom Estlands bondelag, vilken förbjöd livegenskapen. Eftersom estlandssvenskarna enligt sina gamla rättsurkunder alltid varit formellt sett fria människor ägde emellertid denna lag inte giltighet för dem, och de fick även i fortsättningen utstå godtycklig behandling. 1845 togs dock estlandssvenskarnas ställning upp av landets guvernör Grünewaldt. När den gamla bondelagen justerades och trädde i kraft som ny bondelag 1856 gav den estlandssvenskarna samma rättigheter som esterna. Stora Rågö fann man så avvikande att ön fick en kompletterande förordning.

Enligt den nya lagen var jorden fortfarande godsägarens privata egendom, men han var skyldig att arrendera ut eller sälja största delen till bönderna. Dagsverkerna maximerades, men helst skulle arrendet erläggas i pengar eller in natura. För Nuckö och Ormsö skulle de normer som angavs i drottning Kristinas brev av 1650 gälla.

Det kom snart till stridigheter igen. 1861 vägrade bönderna på Ormsö att fullgöra de normer som antecknats i de nya vackeböckerna 1859, och följden

blev att fem ormsöbor ("klagomännen") seglade över Östersjön till Sverige för att få sin rätt. År 1868 förbjöds dagsverksarrande i Estland och då löstes tvisten på Ormsö.

I viss utsträckning splittrades det estlandssvenska samhället vid denna tid. Välbärgade ester från södra delen av landet köpte gårdar på det estlandssvenska området, många svenskar kunde inte finna sin utkomst i den gamla hembygden. En del utvandrade till det inre av Ryssland, andra till Sverige. Flera flyttade också till städerna, främst Reval och Hapsal, och blev bofasta där.

Från och med 1870-talet friköper estlandssvenskarna gårdar, med början i Vippal, sedan även i övriga områden. I kusttrakterna kommer sjöfarten i gång. Allt detta börjar förbättra den ekonomiska ställningen, som på många håll var ganska god vid världskrigets utbrott 1914.

Bondelagen 1816 föreskrev obligatorisk folkskola. Det dröjde innan undervisningsväsendet på denna punkt kom i gång. Ett uppsving fick skolväsendet i svenskbygderna, när Evangeliska Fosterlandsstiftelsen 1873 sände lärare till Estlands svenskbygder. De verksamaste bland dessa var Thorén (på Nuckö) och Österblom (på Ormsö). Thoréns stora insats var seminariet i Paschlep, där lärare ur estlandssvenskarnas egna led utbildades. Österbloms gärning rör främst hygien och moralen. Dessa lärare var samtidigt religiösa förkunnare, och särskilt Österbloms förkunnelse ledde till en väckelse som antog okontrollerade former, något som väl bidrog till att de svenska lärarna måste lämna landet. 1882 stängdes seminariet i Paschlep.

På 1880-talet startade Tsar-Ryssland en intensiv förryskningspolitik. Däri ingick också missionering för den ortodoxa kyrkan. På Ormsö grundades en ortodox församling, och en ortodox kyrka uppfördes. Först efter 1905 års revolution fick de som så önskade genom en speciell resolution rätt att återgå till protestantismen.

I förlängningen av Thoréns arbete på seminariet i Paschlep ligger till en god del estlandssvenskarnas nationella uppvaknande. En av de mest bemärkta eleverna var Johan Nymann, senare

Hur tankarna komma och gå

I Riksföreningens årsbok 1925 skriver Joel Nyman om ormsösvenskarna och godsägarnas behandling av dem under feodaltiden. I Allsvensk Samling av den 1 maj 1926 bemöter en Magnus Stockelberg (Stackelberg?), Helsingfors, Joel Nyman och ger den andra partens syn på händelserna. Denna artikel jämte Joel Nymans genmäle återges här nedan.

(Red.)

Ungefär sjuttio öar omgiva Estlands fastland. Bland dessa är Dagö utanför Rigabukten, norr om sin större granne Ösel, och utgör 960 kv.km. med 14,000 innevånare, ester och svenskar. (Riksf.anm. svenskarna på Dagö äro, som bekant, numera utdöda). Öarna erövrades 1563 av Sverige, som genom freden i Nystad 1721 nödgades avstå från dessa besittningar. Öster om Dagö finna vi Wormsö eller Ormsö om 82,4 kv.km. med en enbart svensk befolkning av 3,000 personer.

Tidningar och tidskrifter ha visserligen ofta givit skildringar över estlandssvenskarnas kamp för sin tillvaro. Men tyvärr ha de skildrat förhållandena, synnerligast beträffande Wormsö, icke som de verkligen varit och vad som ägt rum. Wormsösvenskarna gömma minnen från en enkel forntid. De ha suttit på torvan utan tanke på att lämna den och arbetat som det passade dem och deras liv. Det är något sublimt i denna känsla av enfald som icke frågar varför allting i den yttre världen förändras och glömmas. Innebyggarna här beteckna i allmänhet den styvsinta delen av det svenska lynnet. De bibehålla sina sedvänjor och dräkter i en samtid, som glömt båda

klockare på Nuckö. Johan Nymann blev i många avseenden en föregångsman. En annan, något yngre, estlandssvensk kom ända till 1930-talet att dominera vårt kulturella och politiska liv, nämligen Hans Pöhl, läroverkslärare och riksdagsman (och en kortare tid minister i tjugotalets Estland). Johan Nymann och Hans Pöhl började 1903 ge ut en liten skrift eller almanack för svenskar i Estland, som blev den första skriftliga förbindelselänken mellan människor och bygder i de estlandssvenska områdena. Snart framträdde också en av Johan Nymanns söner, läraren Joel Nyman, som en vaken och medveten arbetare på kulturens område.

delarna och sluta sig inom sig själva, som en nation för sig.

Vi böra ihågkomma att denna befolkning jämväl varit så gott som helt och hållet oberörd av det mesta som frambragt den nutida odlingen med dess rastlösa utvecklingsiver och snabba underrättelser från andra delar av världen.

Man kan taga för givet att Wormsöborna, såväl män som kvinnor, varit ett släkte, starkt i kärlek och hat, som i generationer fått i arv hatet till överklassen och icke heller kunnat glömma de förmenta oförrätter, som skulle vederfarits dem enligt deras sägner och romantiska berättelser från far och farfar.

Den senaste romantiska historien förekommer i »Årsbok 1925» utgiven av Riksföreningen för svensketens bevarande i utlandet, sid. 90-103 i en uppsats av Joel Nyman benämnd »Ur Ormsösvenskarnas förflutna», där de forna Wormsöägarnas förhållande till sina underlydande vanställes. Men då alla dylika uppsatser främst böra ha till ändamål en exakt och opartisk skildring, kunna vi ej underlåta att här ställa de handlande personerna i sanningens ljus, ty detta tåla de här behandlade

1909 grundades estlandssvenskarnas kulturförening Svenska Odlingens Vänner, som än i dag är folkgruppens centrala organisation. En av kulturföreningens första stora insatser är initiativet till den svenska folkskolan i Korkis, som grundades 1909.

Estlandssvenskarnas bildningssträvanden hade observerats i Finland och Sverige, och mycken hjälp kom från dessa länder.

Världskriget 1914-1918 kullkastade naturligtvis mycket av det som planerats och påbörjats, men det ledde också till Estlands självständighet, som för estlandssvenskarna öppnade helt nya möjligheter. Forts. i nästa nr

godsägarna mer än väl. Små skribenter, de där behandlat Wormsöförhållandena, ha allt för ofta sökt göra sig själva stora genom en nedrivande verksamhet på bekostnad av rätt och sanning. Andra åter ha icke haft eller velat hava den opartiska syn på tingen, som är en nödvändig förutsättning för en exakt skildring, eller ock ha de varit i avsaknad av tillbörligt källmaterial för sitt bedömande och hållit sig till endast ovederhäftiga berättelser, som ställt de handlande personerna i skev och osann dager.

Då alltså omdömena beträffande förhållandena på Wormsö i varje särskilt fall kommit att divergera, ber jag att vidare få fångsla läsarens intresse med nedanstående.

Ön donerades 1628 11/5 till härföraren och riksmarsken greve *Jakob Pontusson De la Gardie*, död 1652. Med sin hustru Ebba Brahe hade han fjorton barn, av vilka äldsta sonen *Magnus Gabriel* f. 1622 övertog Wormsö 1665 med undantag av godset Söderby, som fortfarande tillhörde kronan. Han var rikskansler, mecenat och en av Karl XI:s förmyndare, död 1668. Sedan 1647 var han gift med prinsessan *Maria Eufrosyne*, död 1687. Han uppförde och gav godset *Magnushof* sitt namn. Hans oerhörda årsinkomster synas likväl varit otillräckliga, ty 1675 5/8 förpantade han sin allodialbesittning »Wormbsjö» till assessor *Abraham Cronström*. Denne åter överflyttade förpantningen 1675 23/8 till *De la Gardies* svärson, den beryktade fältmarskalkslöjtnanten greve *Otto Wilhelm von Königsmark*.

Wormsöböndernas missnöje går långt tillbaka i tiden, ty redan 1682 anmäler greve Königsmarks förvaltare *Paul Casseburg* att förhållandet gentemot bönderna tillspetsat sig. Detta gav anledning till misshälligheternas avhjälpande och med stöd av riksrådsprotokollet av den 30/9 1685 och kung Karl XI:s skyddsbrev av samma år och datum kommer man till säkra resultat beträffande böndernas ställning och skyldigheter gentemot godsägarna. I dessa fastslås, att de svenska bönderna på Wormsö äro att likställas med frälsebönderna i Sverige, att de i laglig ordning böra uppsägas från sina arrendehemman, vars gård och åbyggnader

tillhöra godsägaren. Skulle arrende-bönderna med ägaren ej överenskomma om arbetsdagar och arrenden, hava bägge parterna således fri makt och tillåtelse till laglig uppsägning, då ägaren kan åt sig anskaffa andra arrendatorer och bönderna andra arrenden. Genom dessa ekonomiska lagar åtnjöt bonden alltså endast en kringskuren frihet och självfallet uppstod ofta nog ett långt avstånd mellan teori och praxis, mellan lag och laglydnad. Då Königsmark avled 1688 15/9 barnlös, övergick dennes allodialbesittning Wormsö till brorsdöttrarna *Amalia Wilhelmina*, gift med generalen greve *Karl Gustaf Lewenhaupt*, och *Maria Aurora*, moder till den ryktbare fält-herren greve *Moritz av Sachsen*.

Såväl revisionskommissionen i Reval 1722 15/6 som ock ryska regeringen i sina senatsbeslut av 1754 18/3 och 1791 24/1 ha yttermera stadfäst bestämmelserna beträffande Wormsöböndernas förhållande till godsägaren i överensstämmelse med Kristinas och Karl XI:s beslut.

Genom köp 1747 övergick Wormsö till svenska majoren och lantrådet friherre *Karl Wilhelm Stackelberg* f. 1695 död 1750. Hans änka *Ewa Brigitte von Preis* inlöste öns andra gods *Söderby* 1753 av hauptmannen *Andreas von Wetterstrand*. Allodialbesittningen Wormsö ärvdes av sonen kammarherre *Otto Kristian Engelbrecht* f. 1726 d. 1792. Dennes tredje son ridderskapets sekreterare frih. *Fredrik Arend Stackelberg* f. 1783 d. 1846 blev ägare till Wormsö. Han var gift med *Wilhelmina von Vietinghoff* som dog 1845 och Wormsö ärvdes av äldste sonen frih. *Otto Fredrik Frombold* f. 1822 d. 1887. Då Joel Nymans här ovan nämnda uppsats där det bl.a. säges: »Ormsö-Stackelbergarna hava förskaffat sig en sorgbar ryktbarhet genom sitt skoningslösa uppträdande mot sina underlydande svenskar. Den sista »självhärska» över hela Ormsö med en befolkning på över 2.000 själar, *Otto Fredrik v. Stackelberg*, som dog 1881 (!) och ligger begraven på öns kyrkogård – var en mycket godtycklig herre, särskilt i yngre år. Egenhändigt pryglade han upp folk, som ådragit sig hans missnöje och icke ens kvinnor och barn gingo fria från anfallen av baronens bärsärkaraseri», främst är

Förhandsmeddelande

Hembygdsgdagen hålles
den 24 augusti 1980.

Samma plats som i fjol –
”Spårvägsrestaurangen”
Blåsut, Enskede, Stockholm.

Årets festtalare kommer från Svensk-Finland.
Utförligare om dagen i
Kustbons juninumner

Styrelsen för
Svenska Odlingens Vänner

riktat mot den siste ägaren *Otto*, anse vi oss nödgade att efter autentiska källor mera ingående teckna denna bild.

Friherre *Otto* blev vid 20 års ålder student i Dorpat och fortsatte sina juridiska studier i Heidelberg, varefter han gjorde sina resor i utlandet, varunder han förvärvade sig icke blott intellektuell begåvning utan även den ridderliga belevnhet och de utsökta manér som sedan allt framgent förblevo hans trogna följeslagare. Först 1848 återvände han till sin fäderneärvda possession, en liten stat i staten, som härifrinnan i ett sekel styrts av hans förfäder. Sin verksamhet som lantushållare anträdde han med frisinnade och mänskovänliga idéer och han underlät icke heller att giva sina underlydande vittnesbörd om denna sin sinnesstämning. Livegenskapens upphörande hade i Estland ägt rum redan 1816, alltså sex år före *Stackelberg*s födelse, men spöstraffet existerade allt fortfarande i likhet med förhållandet i andra civiliserade länder, Sverige icke undantaget. Betecknande för *Stackelberg*s humana uppfattning är dock att detta straff endast i högst få undantagsfall fick tillämpas, samt att han även för grövre förseelser bestraffade endast genom förmaningar.

Baron *Otto* hade införskrivit missionären *Österblom* från Sverige såsom skollärare. Denne var pliktrogen i sitt kall och verkade mycket nyttigt, men

fick han med baronens begivande även uppträda såsom predikant och åstadkom såsom sådan en stor religiös väckelse, vilken till slut hotade att helt och hållet avlägsna behovet av både präst och kyrka. Kyrkoherden på Wormsö, som såg det skadliga i denna del av lärarens verksamhet, sökte få honom avlägsnad, men *Österblom*, som gjorde mycket för bl.a. oärlighetens avlägsnande, stod högt i gunst och kvarstannade till efter baronens död. Här framträdde en religiös fanatism, som skapade olika sekter och samfund och snart insmög sig en förespegling om ekonomiska fördelar som hade till följd att 500 inbyggare av befolkningen i Wormsö år 1886 övergingo till ortodoxa läran. Kyrkoherden säger härom att frih. *Stackelberg*s avsikter voro helt säkert de bästa, motståndare som han var till allt ryskt, men han torde icke kommit att överskåda vilka följder separatismen från den lutherska kyrkan, som dock alltid varit folkets stöd, skulle hava.

Bland yttermera åtgärder, vittnande om baron *Ottos* omsorger om medmänniskors väl, förtjänar erinras om att han 1863 utfärdar inbjudan till bildandet av »*Stackelberg*ska Familjestiftelsen» vars statuter överhetligt stadfästes 1865 6/5 och fortfarande äger bestånd.

Man har emellertid velat göra gällande, att frih. *Otto* gentemot sina tal-

Idyll med väderkvarnar, betande får och kvinnor i folkdräkt med "bindpong" på armen. Hullo, Ormsö

rika underlydande icke allenast skulle handlat inkorrekt utan man har framställt honom härutöver såsom en hänsynslös, infernalisk och tilltagsen Mefisto, den där med egen hand skulle pryglat sina underhavande! Redan all sannolikhet talar mot att en man av bildning och ära skulle nedlåtit sig till dylika handlingar. Men rättvist omdöme om påbördade beskyllningar mot död mans minne kan tydligen icke uttalas, såframnt icke fullt vederhäftiga bevis framläggas, de där helt och hållet vederlägga de framkastade beskyllningarna.

I detta avseende må här främst anföras Wormsöprostens Väinö Mellins till undertecknad skrivna brev av 26/3 1900 angående hithörande omständigheter, däri prosten bl.a. säger följande: Böndernas ställning var under baron Ottos tid jämförelsevis god och i alla händelser bättre än på andra närgränsande gods. Att folket klagade, berodde därpå, att de till följd av bristande flit eller av bristande förstånd att söka sig lämpligt arbete ofta måste lida nöd. För godsägaren var det icke möjligt att underhålla hela befolkningen. Han gav jord mot måttlig ränta. Då folkmängden var talrik och jorden icke bördig, höll man för nödvändigt, att de, som icke behövdes för jordbruket, skulle söka sig annan arbetsförtjänst. Men bönderna hungrade hällre än de företogo sig något, som icke förr bland dem varit brukligt. Bondlägenheternas areal utgjorde 25 hektar (50 tunnland). Baron Otto erbjöd att utbyta de därför fordrade dagsverken och onera mot 30 rubel, då ca. 60 kronor, i årsarrende, man anbudet tillbakavisades.»

»Generalguvernören infann sig personligen på ön för att ordna förhållandena och hans yttrande förblev: »*Ett sådant egensinnigt och dumt folk har jag aldrig förr påträffat.* Bönderna sände en deputation till svenske kungen med klagomål i följd av att livegenskapen i Estland upphört och Wormsöbönderna förstått saken så, att baron Otto med orätt fordrade arrende för sin jord. Deputationens klagomål var som bekant fullkomligt överdriven. Förhoppningen att kunna vinna något gjorde bönderna värtaliga i skildringen av sina lidanden och då det nu låg i deras intresse, måste baronen uppbära skulden för allt. Baron Otto hade varken genom *nya pålagor* eller *sträng behandling* väckt stämning emot sig. Tvärtom var det redan för mycket, att han *aldrig plägade infordra restanser* sedan de nödiga arbetena voro fullgjorda. Gentemot sina tjänare såväl som underlydande bevisade han stort tålmod, ehuru han nog visste, att flertalet av dem voro mindre ärliga, dem har han endast genom förmaningar bestraffat. Böndernas barn bevisade han städse den största vänlighet och givmildhet. Stackelberg var en hatare till allt ryskt och förryskningsarbetet å Wormsö påstås hava påskyndat hans död.»

Ovanstående bedömande av baron Otto och hans handlingar förbli således något helt annat än klagomännens från Wormsö inför offentligheten framförda framställningar. Friherre Otto Stackelbergs dödsdag var den 15 augusti 1887 och hans stoft anförtröddes åt fädernejorden i närvaro av talrika vänner och många män av rang. I be-

gravningsföljet fanns även hela öbefolkningen, vilket bevisade att den avlidne hade sympatier även hos sina talrika underlydande.

Hans sista vilostad är belägen invid St. Olai kyrka på Wormsö. Ett marmorkors med hans och hans makas modellerade medaljonger i vit marmor betecknar stället. I kyrkoskogen nära prästgården finnes dessutom uppfört en minnesvård, ett granitblock med inskription över baron Otto som den sista ägaren till Wormsö. Hans änka var för sin livstid härskarinna över ön och hon hoppades kunna överföra besittningen på deras ende son *Fredrik* född 1852, men då detta av politiska skäl strandade övergick Wormsö 1892 till ryska staten, som redan länge härförinnan eftertraktat besittningsrätten. Baron Fredrik blev 1907 genom Clemenceau's bemedling upptagen som fransk medborgare och lever i Paris.

All subjektivitet måste vara utesluten då det gäller fastställandet av ett faktum av händelser och handling. Denna fordran kan icke uppges, om historien skall äga annat värde än dik- tens. Redan vanlig rättskänsla kräver, att död man i avseende å historiens dom bör njuta samma rätt som levande ifråga om samhällets.

Till slut kan tilläggas att greve De la Gardies vackra skapelse från 1628, huvudbyggnaden på Magnushof, numera är skövlad av bolsjevikerna. Däremot ha baron Ottos grav och minnesmärke icke allenast lämnats i fred utan vårdas alltjämnt av öborna. En omvälvningsprocess har visserligen sedan världskriget ägt rum, men kampens dag är ännu icke slut. De baltiska baronernas

Ett svar av Joel Nyman

Av Red. välvilligt satt i tillfälle att taga del av artikeln »Hur tankarna komma och gå» av signaturen M. S-g, skulle undertecknad önska göra några randanmärkningar till uppsatsen ifråga.

Redan vid ett flyktigare genomgående av aktstycket erhåller man det otvivelaktiga intrycket av den baltiske adelsmannens förkättrade syn på vårt lands historiska och sociala förflutna och en närmare granskning av artikelns detaljer kommer en att fråga, hurvida dess författare verkligen kunde anses för tillräckligt opartisk och objektiv i fråga om de källor, ur vilka han hämtat sina »historiska» uppgifter. Ur denna synvinkel sett, tarvar uppsatsen heller inga kommentarer, alldestund den både står och faller på sin egen ensidighet. Men eftersom de flesta av denna tidnings läsare torde hava mycket dunkla föreställningar om den baltiska adelsmannaöverklassens förflutna, så kunde art. »Hur tankarna komma och gå» lätt frammana den föreställningen, att undertecknad i uppsatsen om Ormsöbornas förflutna, Årsboken 1925, farit fram med osanningar eller åtminstone gjort sig skyldig till åtskilliga överdrifter.

Redan inledningsvis beskyller M.S-g Ormsöborna för »enfald, som icke frågar efter, varför allt i den yttre världen förändras och glömmes».

Har artikelförf. också försökt sätta sig in i *orsakerna* till vår efterblivenhet

välskötta gods äro utan vidare annekterade av estniska staten, jorden tillhör numera mindre än förr de svenska bönderna på Wormsö, de äro endast estniska statens arrendatorer, och allt, liksom åkern, ligger här dödt i träde av brist på arbetskraft och brist på utsäde. Ja, det händer allt besynnerliga ting här i världen, där endast kärleken till det goda är sanningen och lyckan. Man frågar sig: ha icke Wormsöborna nu blivit rikare och deras andliga liv blivit mera utvecklade? Nej, intet av allt detta, ty livet här går alltjämt samma utnötta kretsång, samma laster, samma misstroende och håglöshet, som under gångna tider, och de vänta och drömma om en bättre framtid, om en

och vår isolering, andliga isolering? Frånsett de rent religiösa momenten, hur denna avskurenhet räckt långt in på 1900-talet och först under det senaste årtiondet hava andligen livgivande strålknippen börjat sila in i våra bygder. Ses denna vår efterblivenhet mot vår historiskt becksvarta bakgrund, torde denna efterblivenhet framträda i en försonande dager. Under sådana förhållanden kunde man, omvänt, göra sig denna bävande fråga: hur hava Estlands svenskar, Ormsöborna i synnerhet, ändå kunnat komma till sina nuvarande andliga positioner, ty även här har, trots allt, stora, relativt stora, framsteg blivit gjorda, därom hava verkligen opartiska Riks- och Finlandssvenskar avgivit vackra vitsord. Gamle baron Otto Stackelberg skulle hava svårt att känna igen sitt Ormsö, sådant det nu ter sig.

»Inbyggarna här beteckna i allmänhet den styvsinta delen av det svenska folklynnnet.» Osökt föres tanken till våra baroners urgamla visa om de svenska underlydandes »nackstyvhet», som man försökte piska dem ur kroppen. Men vi äro *mycket* stolta över varje yttring av denna »styvsinhet», där den möjligtvis kunde komma till synes. M.S-g skulle bara sett styvsinheten hos Rågö- och Runöbor samt Odensholmare, dessa svenskar, som aldrig blivit lemlästade av livegenskap och slaveri! Där se vi det oförfalskade vikingakynnet i all sin kraft!

framgångens väg, som skall leda dem till deras egen fullkomlighet och allas väl.

Som ovan anförts ha baltiska provinsernas öden en gång varit sammanlänkande med Sveriges kungarrike. Dessa tider tillhöra sedan länge det förflutna och de historiska minnena ha förbleknat. Genom världskriget blevo de baltiska länderna åter kända och uppmärksammade i de skandinaviska länderna och där fått talrika vänner. Under sådana förhållanden torde även denna lilla artikel böra vara ägnad att väcka förståelse för utlandssvenskarna på Wormsö.

M.S-g.

(Magnus Stockelberg, Helsingfors)

Ormsöborna vore ett släkte, »starkt i kärlek och hat, som i generationer fått i arv hatet till överklassen» etc. säger M.S-g.

Ordet hat är ej det rätta uttrycket för våra känslor mot våra förra förtryckare. Nej, vi hata icke, men hela vårt innersta genomdallas av ett subliment »raseri», en den djupaste indignation över alla de lidna oförrätterna, den djupa förnedring, våra fäder och förfäder i många led fått genomgå. Och anno 1917, det tyska ockupationsåret, för att nu icke tala om det blodiga 1905, vittnar med all tydlighet, att de gamlas utsago ej varit några »romantiska berättelser» utan den djupaste verklighet. Våra självskrivna »herrar» bevisade då, att de ingenting lärt av historiens gång och ingenting heller glömt: samma härskarefasoner, samma brutalitet.

»Små skribenter, de där behandlat Wormsöförhållanden, ha allt för ofta sökt göra sig själva stora genom en nedrivande verksamhet på bekostnad av rätt och sanning,» säger vidare M.S-g.

De små skribenternas vittnesbörd är hämtat från *ännu levande* samtida till de skildrade förhållandena, från män och kvinnor, som själva fått vidkännas hela tyngden av rättslöshet och godtycke medan de stora och välkvalificerade skriftställarna, de där representera de »historiska sanningarna», fått sina data från sina fränder och anhöriga, som i detta fall stå inför de åklagades skrank. Kan de förras vittnesbörd jävas, så kunde man med lika stor rätt göra det även beträffande de senare. Men över båda parterna står den opartiska historien och den har ej mycket till den härskande klassens fördel eller förlåtelse att säga.

Ja, Ormsöbornas »missnöje» går så långt tillbaka som till början av 1600-talets början. Dessförinnan hade Estlandssvenskarne varit fria och oberoende. Men då fingo vi våra första herrar, vilka av Gustaf II Adolf fått mottaga mindre förläningar. Dessa funno det för trångt på sina områden och steg för steg gjorde de sig bredare på den svenske odalmannens bekostnad. Man vädjade till högsta instans, där bondens klagomål även vunno gehör, men envisare än synden gjorde herrarna sina »rättigheter» gällande

Reval

*I världens finns skärningspunkter
där ödets kraftlinjer korsas
i starka magnetfält.*

*Se hur Revals Dom springer i höjden
en underbar hägring
mot bleka horisonter.
Medeltiden suckar
i bastionens torn
i hansagavlar
i kor och krypta i Sankt Olai.
Valdemar Sejr,
Vasa, Banér och Romanov
klänger som vålnader
uppför branterna.
Dannebrogen, korset och svärdet,
tsarens örn slår ut mot himlen.*

*Och några korta år: den blå himlen,
den svarta jorden, det vita ljuset.*

*Nittonhundrafyrtio, midsommartiden
rasslade stridsvagnar in
nedanförl Revals Dom.
En kulkärve knäckte stången
överst på tornet,
hammaren och skäran på blodig duk
flög upp. Sedan hakkorset
och åter hammaren och skäran.*

*Ödets kraftlinjer möts alltid
över Revals Dom
denna underbara hägring
mot bleka horisonter.
E.L.*

och fortsatte den inslagna vägen: bondeklassens underkuvande. Karl XI:s »friheter» gjorde bonden till en kastboll i adelsmannens hand, fågelfri. Här om bär Dagösvenskarnes förvisande ett genom sekler skriande vittnesbörd. Det var resultatet av »teori och praxis».

Baron Otto Stackelbergs »ridderliga belevnhet och intellektuella begåvning» må ej bestridas, men de voro till för de fina salongerna. De stackars underlydande fingor vidkännas andra sidor av härskares karaktär. På 1850-talet ihjälpskades tre av öns mest »nackstyva» svenskar och en ännu levande 80-åring bevarar händelsen i klart minne. Exekutionerna verkställdes utanför herrgårdens stall och hördes nödroppen ända upp till kyrkan, 3 km. från Magnushof, fågelvägen. Och då herrgårdens hundar började tjuta, visste man, att någon olycklig igen blev hudflängd. »Djuren kände medlidande, men ej människan», se där 80-åringens vittnesbörd om mannen »av bildning och ära». Som äldre var dock baronen en helt annan, och mot barnen bevisade han ofta särskild kärlek.

Att folkkaraktären här blottade talrika defekter, är dessvärre alltför sant. Men var framammas och frodas sådana lyten om ej framför allt i förtryck och slaveri? Befolkningen fick genomgå de svåraste umbäranden, emedan herrgården tog alla lediga armar och dragare, dessutom alla möjliga upp- tänkbara skatter in natura. Tog herrgården av folket, så fick man snart den uppfattningen, att det ej var orätt att

taga igen, bara man gjorde det tillräckligt skickligt och ej hamnade på spöbänken. Livegenskap och förtryck hava alltid och överallt verkat stympande på folkkaraktären, så även här.

Angående Ormsöpastorn Melins vitsordande av baron Stackelberg och dennes regemente här må vara sagt, att denne kort före 1900-talets början anlät hit från Finland, alltså ett 15-tal år efter baronens död, och att Melin således fått sina uppgifter ur andra hand. Ävenså saknade pastor Melin vid denna tidpunkt förutsättningar till att bedöma, huruvida här varit bättre ställt än på andra gods. I alla händelser hade svenskarne i Nuckö socken det drägligare än här, godset Paschlep möjligen undantaget.

Pastor Melin tycks även hava glömt, att en stor del av öns manliga befolkning vid denna tid förtjänade sitt levebröd i Sverige och Finland samt till sjöss. Icke så få hade redan sökt sig över till den vida Västern.

Hade Ormsöborna det för gott här hemma, så kunde sättas i fråga, varför man riskerade att i öppna båtar fly över till Sverige, medtagande både hustrur och barn. En del byar, t ex . Norrby, blevo så gott som avfolkade på detta sätt, även Sviby m.fl. byar. Huru många, som funno sin grav i vågorna, förblir en hemlighet, men säkert är, att flera Ormsöbor funnit en fristad i Sverige och att en del av deras efterkommande ännu bevara ett dunkelt minne från sitt gamla hem.

Under dessa för svenskarne här så svåra tider lät baronen köra alla båtar

bort från stranden och byäldsterna fingor med eget skinn svara för deras bevakning, men ändå förgick knappast någon natt utan att frihetsälskande svenskar lyckats trotsa baronens förbud och anförtro sig åt Östersjöns nyckfullhet. Men även dessa uppgifter kunna naturligtvis stämplas som »romantiserade» sagor.

Baron Otto Stackelbergs grav underhölls under en följd av år av anhöriga till dennes siste förvaltare, mot rundlig ersättning, men under den senare tiden har graven fått förfalla och torde snart komma att erbjuda samma anblick av förfall, som övergått själva Magnushof. Pietesfulla anhöriga borde snarast ingripa och ej alltför mycket lita på öboarnas »tacksamhet».

Ormsöbönderna äro, med undantag av tolv f.d. kyrkobönder, absolut oberoende av den estniska staten och betala ej något som hälst arrende till densamma. Och på Magnushofs ägor reser sig det ena svenskhemmet efter det andra. Dessa nybyggare erlägga ett måttligt arrende till staten men bli även i tillfälle att inlösa sina gårdar till full äganderätt.

Ingenting ligger i träde och bristen på utsäde och arbetskraft hör de värsta krigs- och krisåren till. Naturligtvis hava en del nybörjare det trångt nog men staten bidrager med billiga lån. Ville bara den ryska björnen hålla sig i ro, skulle våra bygder om några år förete en ljusare anblick än under adelsmannens gyllene tidsålder.

Ormsö den 3 april 1926.

Joel Nyman

Minnen från hembygden

av
Valdemar Blomberg

Öster om Höbring ligger en stor vidsträckt sankmark som på bygdemål hette "Sändor". Detta stora område var endast glest bevuxet med videbuskar och små dvärgbjörkar. På sommaren var det oftast så pass torrt att det kunde användas som slåttervall.

Där växte gräs mer eller mindre på hela området. Fast det inte var av den bästa grässorten, så var det bra nog till utblandning med annat kreatursfoder.

Höbärgningen där ute var besvärligare än på ängsmarker, därför att marken där bestod av bara dy. Det gick inte att köra ihop höet med häst. Den tunna grästorva som täckte dyn höll inte för hästens tyngd. När hästen trampade igenom, kunde den sjunka ner i dyn 40–50 cm, eller på många ställen ännu djupare. Därför var det folket som fick bära höet till lador och stackar.

För det mesta var det manfolket som fick bära de stora höbördorna, ty mannen anses ju – med vissa undantag – vara något starkare att bära tunga bördor. Men i sanningens namn måste nog erkännas att det även fanns duktiga, starka kvinnor som orkade bära en börda till stacken.

När höet var bärgat i lador och stackar var det en stor lättnad och en kär anblick att se alla dessa höstackar stå färdiga på ett vidsträckt område som folket under heta sommarkvar med mycken möda fått bära samman.

Slåttern på detta område var inte så tung. Marken var ganska jämn och gräset växte inte så tätt. Stenar fanns det inte heller, utom på "Kåmback Backan" där marken var högre, och det var bara ett litet område.

Hemkörningen av höet fick man vänta med tills det hade frusit till ordentligt och snö hade fallit, så att man kunde köra med häst och släde. Därför var det av stor vikt att det på senhösten hade regnat ganska mycket och sedan frusit till, innan större mängder snö börjat täcka marken. Då var det en god förutsättning för ett bra slädföre.

Men vädrets makter lät sig inte alltid bildkas av enskilda människors önsk-

ningar. Förr eller senare under senhösten och vintern blev det dock möjligt att med häst och släde köra ut för att hämta hem höet. Fast ibland kunde det dröja till långt efter jul innan man kunde komma iväg.

På västra sidan om denna sankmark fanns en liten insjö på ca 3.000 m². Den hette på bygdemål "Sändor Träsket". I anslutning till träsket hade sedan långt tillbaka i tiden – efter naturens egna lagar – bildats en liten å, som ledde vattnet från "Träsket" med dess vidsträckta vattenfyllda omgivning i sydvästlig riktning mot Höbring. Detta område var vissa år med stora nederbördsmängder så vattenfyllt, att det på många ställen bildades stora vattensamlingar som kunde vara många gånger större än "Träsket". Ett sådant ställe var "Starrback Hlëte". Det var en något djupare sänka eller svacka på ett större område.

Ibland på senhösten när kylan slog till och det var alldeles vindstill och isen alldeles jämn och spegelblank, tog sig byns ungdom och barn på lediga stunder dit ut för att pröva på den nytillfrusna isen. Den som hade skridskor och var någorlunda kunnig i skridskoåkning kunde då åka så mycket han ville och orkade. Andra, som inte hade skridskor, kunde ha med sig en kälke eller en sparkstötting som de åkte på. Alla hade roligt på sitt sätt – eller man skulle kunna säga: "det var jättekul", som det heter på modern ungdomssvenska.

Dessa kvällar när fullmånen lyste från en stjärnklar himmel var det mycket vackert att vara ute på den blanka isen. Då kunde man ibland göra upp eldar på marken nära iskanten så att den som behövde kunde värma sig.

På söndagen kunde den som ville vara ute på isen mest hela dagen, om vädret tillät. Man behövde bara gå hem och få sig lite mat och sedan tillbaka igen.

Det hände ibland att vi företog en riktig långdistansåkning på skridskor som kunde bli en sträcka på ca 7 km bort över isarna. Färden började då

närmast från "Starrback" och sedan bar det iväg i sydostlig riktning över isarna där – på många ställen – glesa grässtrån stack upp genom isen. Men detta hindrade inte nämnvärt – och farten var hög, åtminstone enligt våra egna beräkningar. Men jag vill nu inte påstå att vi tillnärmelsevis kunde komma upp i sådana hastigheter som nutidens långdistansåkare presterar. Nej, där får vi nog ställa oss långt nedanför de lägsta på namnlistan.

Vi ska dock fortsätta vår långfärd över isarna och snart är vi framme vid den första byn med estnisk befolkning, som på bygdemål hette "Valp". På estniska var namnet "Vallipää".

Där åkte vi söder om byn och kom snart till nästa by, som på vårt språk hette "Kärvet" – på estniska "Kiritse". Även denna by lämnar vi bakom oss och färden går vidare över låglänt ängsmark och svackor med jämn is. Vi åkte några hundra meter till och var snart framme vid den stora torvmossen som på bygdemål hette "Tapet Dräve". Vi får komma ihåg att detta namn inte har någon anknytning till tapeter.

Torvmossen var mycket hög jämfört med den låglänta mark där vi nu stod och såg bort mot horisonten. För oss ungdomar verkade den vara oändligt stor. På hösten brukade kvinnfolk från svenskbygden gå dit och plocka tranbär. Då hände det sig en gång att en av kvinnorna, som första gången var med för att plocka tranbär, när hon fick se det stora "Tapet Dräve", med stor beundran sade: "No är bära mä hittsa riss rike stort!" (Nog är det här ryska riket stort.)

I närheten av "Sändor" som jag nämnde i början, fanns en mindre torvmosse – "Dräve". Där brukade vi som unga grabbar plocka hjortron om sommaren.

Vi vänder nu tillbaka till ån som omnämndes i början. Den var varken bred eller djup, utan en ganska oansenlig å, där den hade banat sin väg genom en flack och låglänt terräng. Men när den närmade sig byn blev den avsevärt större. På ett ställe var den så pass bred och djup att den kunde användas som badplats. Under varma sommarkvar var denna badplats flitigt besökt av byns barn och ungdom. Det var skönt att få svalka sig i ån efter en

Lövskog i de marker som Valdemar Blomberg berättar om
Foto Per Söderbäck

het sommar dag med höbärgning borta på ängarna.

Vi går längs ån närmare byn och här börjar den mer och mer övergå i kurvor. Så kommer vi fram till en bro över ån på den väg som förenar byn "Därskon" (Digerskogen) med Höbring och större delen av Rickul kommun. De första två estbyarna som jag förut nämnde i samband med vår långfärdsskridskoåkning hör också till samma väg.

Ån slingrar sig fram genom betesmark och moar och är nu framme vid gården "Skumåcarsa", där den flyter förbi boningshuset på endast 5-6 meters avstånd. Här fanns också en bro över ån, som mest användes av bonden på gården.

Längre bort fanns det ytterligare tre broar, som var i privat ägo på enskild väg. Den första ägdes av stället "Gräsa", den andra av "Pētorsa" och den tredje av "Joansa". Alla dessa broar förenade betesmark med ängsmark.

Den del av dessa ängar som var närmast ån, var riktiga blomsterängar. Där var ett flertal blomarter som på våren och försommaren spred den ljuvaste doft kring nejden.

Just i det här området, som hette "Pētors Å-enge", slingrade sig ån i de mest underliga kurvor. På vissa ställen kunde den nästan så att säga "rinna baklänges". Det var ett riktigt natu-

rens underverk att se hur den hade banat sig väg med kurvor och krökar.

I ån fanns det kräftor. I augusti månad, då kräftfisket började, var det många av byns pojkar som fångade kräftor i ån. Det fanns även gädda i ån. Många av byns unga män gick ofta längs ån och spanade med ljustret i högsta hugg. Bästa tiden för gäddfisket var efter snösmältningen när vårflo den kom. Den tiden var gäddan talrikast, eftersom det var lektid. Den som var ivrig att gå längs ån och spana och hade tur och skicklighet kunde ljustra upp flera gäddor på en dag.

Ån var även till stor nytta när fåren skulle tvättas. Enligt gammal god sed skulle de tvättas minst en gång om året, ibland även två gånger. Den första "färvaskningen" företogs i början av juni månad - ibland kanske redan i maj. Strax därefter skulle fåren klippas, ty då var ullen fin och ren.

Andra gången kunde väljas en varm och vacker augustidag att tvätta fåren. Men den gången klipptes de inte.

Dessa göromål utträttades helt av kvinnfolket. För tvättning av fåren fanns särskilda ställen där det var lättare att stänga in dem vid ån, så att de inte så lätt kunde springa bort. På ett ställe var en liten inhägnad gjord, där man kunde stänga in fåren när tvättningen pågick.

En händelse som är förknippad med den tidens "färvask" har jag fått höra

av folk som var närvarande vid detta tillfälle.

Fåren tvättades som vanligt. Varje kvinna tog ett får och halvsläpade det ut i vattnet. När ett var färdigt tog hon ett annat och så gick det undan för undan.

Nu kom turen till den stora baggen. Han skulle ju också tvättas. Vem av kvinnorna skulle nu våga leda eller släpa baggen ut i vattnet? Då var det en modig äldre kvinna, som gick fram, fattade baggen vid hornen och sade: "Kom bara, jag ska nog rå på dig!" Hon hade nu börjat släpa ut baggen i vattnet, men baggen, som var ganska stor och stark, stretade tappert emot av alla krafter. Väl utkommen i något djupare vatten reste han sig på bakbenen, vräkte sig med hela sin tyngd mot gumman som nu inte längre kunde hålla balansen, utan föll baklänges i vattnet med kläderna på och blev alldeles genomvåt in på bara kroppen. Baggen var nu fri och sprang tillbaka upp på det torra. När gumman väl hade kommit på fötter igen ropade hon med hög röst: "Kära Gud - änt vill ja gå e döpe!"

Då sade en annan kvinna: Du har ju nu redan varit i dopet! Denna hederliga kvinna, som den stygga baggen så oförsäkt hade knuffat i vattnet var en sannfärdig och gudfruktig kvinna.

Baggen stod nu som segerherre ett stycke från åkanten och tittade bred-

Höstfesten 1979

Text: Hugo Mickelin

Foto: Ronnie Ericson

På höstfesten 1979 uppträdde en manskvartett (se texten) med ett högklassigt sångprogram. Thomas Lorentz, estlandssvensk sångare, står längst till vänster på bilden.

Den 17 november 1979 var vi återigen samlade i SL-Spårvägsrestaurangen vid Blåsut i Enskede. "Vi" var 215 (året innan på Lantis 140). En glädjande kurva uppåt.

Efter ordförandens inledningsord presenterades våra "nyttillskott" i SOV-s

bent som en vilda-västern-cowboy ut över ån och kvinnorna som fanns där. Han verkade mycket nöjd och belåten med sig själv. Men det varade inte länge. Nu kom där en annan kvinna och ville ta ett nappatag med den stolte baggen. Med god erfarenhet av det förut inträffade skulle hon nu vara ytterst försiktig och inte låta sig övermannas av baggen. Hon släpade ut honom i vattnet och trots hans envisa motstånd blev han nu till sist riktigt grundligt tvättad han också.

Höbring-ån var på sommaren – när det var sparsamt med nederbörd – ganska vattenfattig. Men på våren, när snösmältningen pågick och vattnet började strömma ner från de stora vidderna borta vid "Sändor", kunde det bli översvämning på många ställen ner mot byn.

Så hände det en gång att vårfloden spolade bort en del av brostockarna vid "Kisteng"-bron. Vid sådana tillfällen fanns det ingen möjlighet att ta sig

& Kustbons expedition – Marianne Hellqvist och Siv Frykberg. Därefter följde kvällens höjdpunkt: den av Thomas Lorentz för kvällen organiserade manskvartetten sjöng. Som arrangör och kommentator samt pianist medverkade Brigitta Magnéli-Lorentz. Manskvartetten bestod av:

V aldek Jürissoo, bas
U do Koplmaa, baryton
A gu Aru, tenor
T homas, Lorentz, tenor

Av Thomas döpt till "VUAT" kvartetten enligt ovanstående kombination. Kvartetten sjöng sånger enligt nedan, kommenterade och ackompanjerade av Brigitta.

1. Tantsulaul – Danssång på estniska folkvisor
2. Ma köndisin vainul/Jag vandrade på heden, arr. Cyrillus Kreek
3. Båndomstien – Mats Ekman/Ätsve Mats
4. Spinn, Spinn . . . estlandssvensk folkvisa
5. Höstvisan – Jansson/Tauro, Finland
6. Nocturne – Evert Taube

Som konferencier fungerade Torsten Ericson, make till SOV-s sekreterare Karin och pappa till vår fotograf Ronnie.

Mat äts, kaffe och annat dracks. Vid ätandet och under den senare festliga samvaron ända in till nästa dag kl. 01.00 spelade Ivve Lindells trio.

Vi hade glädjen att se två svenskbydamer bland oss.

S.O.V:s nya medarbetare på expeditionen Marianne Hellqvist (t h) och Siv Frykberg deltog

Julfest för "by- och ösvenskar" Lucia i Kärrtorp

Pastor Sigfrid Hoas här vi ett flertal gånger haft glädjen se i estlandssvenska sammanhang, bl a som talare på våra hembygdsdagar, i kyrkliga sammanhang m m. Här kopplar han av vid en kopp kaffe efter sitt tal på hembygdsdagen i somras.

Foto Ronnie Ericson

Svenskbyborna i Mellan-Sverige samlas varje år till advents- och julfest i Stockholm eller dess omnejd. Sedan ett par år har samlingen skett i Sätra samarbetskyrka. Söndagen den 16 december var åter en stor skara samlad till gudstjänst och fest i Sätra. Denna gång hade vi glädjen att i vår krets se rätt många estlandssvenskar och hoppas, att det ska bli en god tradition, att svenskbyborna och ösvenskar från Estland kommer samman för att minnas gamla tider och glädjas åt julbudskapet i bistra tider. Även estlandssvenskar från fastlandet hemma i Estland ska känna sig hemma bland oss. Ja, envar är välkommen att fira högtid med oss bybor!

Vi firade först gudstjänst och glädde åt fin kör- och församlingssång. Undertecknad fick förmånen att predika över texten i Matt. 11:11-19 och kunde sedan inbjuda till fest i församlingssalen, som blev helt fylld. Under

Till lotteriet hade en del föremål skänkts. Allas namn var ej noterade.

Denna notis vill förmedla ett hjärtligt tack från SOVs styrelse till alla uppskattade givare.

kaffet skedde en allmän förbrödring, och många nya kontakter knöts.

Sekreteraren I Kvinnliga Missions Arbetare i Stockholm, Karin Lindahl, tog oss sedan med färgbilders hjälp ut på en riktig långresa till det lilla riket *Bhutan* på östra Himalayas sydsida, där ovannämnda ekumeniska kvinnoförening bedriver ett relativt nytt och rikt välsignat arbete i Kristi tjänst. Sedan 1899 har denna förening andligt och materiellt arbetat bland svenskbyborna och står varje år för inbjudningen till festen i advent.

Emil Hoas berättade om märkliga sammanträffanden mellan svenskbybor och estlandssvenskar. Rapporter lämnades från svenskbybornas 50-årsjubileum i Roma den 1 augusti och i Jönköping den 5 augusti. Flera gamla julsånger från Gammal-Svenskby-tiden sjöngs, och återhörandets glädje var stor.

Sist sjöngs den obligatoriska avslutningspsalmen för byborna, en översättning från tyskan. På begäran följer här en avskrift av nämnda sång:

1. *Signe och bevara
Oss ifrån alla fara,
Ansiktet upplyfte du
Över oss alltid och nu.*

Så har då Lucia ännu en gång varit hos estlandssvenskarna. Trogen sin vana från de senaste åren kom hon till Kärrtorps medborgarhus, där rågåbornas danslag öppnade portarna till sin höstfest lördagen den 8 december.

Förutom Lucia och hennes följe av tärnor och stjärngossar kom också fyra käcka flickor, vilka sjöng vackra estniska visor. Det var Tiiu, Katrin, Urvi och Milvi, en sånggrupp från Kassari, det välkända estniska folkdanslaget. Sedan kom ytterligare fyra unga flickor och dansade jazzbalett – Susann Sydman och hennes grupp var med för andra året i rad.

Men dessförinnan hade hela salen fyllts till sista plats av många vänner från Rågå, Runö, Vippal, Korkis, Rickul, övriga Estland och Sverige, och för Ormsö ställde Hugo Mickelin upp – med hustrun Armilde, bördig från Korkis.

I glada vänners lag, och i synnerhet gäller det bekanta man eljest sällan råkar, rinner kvällen snabbt förbi. När musiken packat ihop sina instrument och det blivit dags för danslaget att ståda upp, märker man att festen tagit slut alldeles för fort.

Men det gäller att ta nya tag och invänta nästa tillfälle. Ryktet går att man inom danslaget är ivrigt sysselsatt med att diskutera ett uppförande av valda scener ur ett traditionsenligt bröllop från Rågåarna. Kommer detta att genomföras, är det ett evenemang, som det finns anledning att se fram emot för samtliga estlandssvenskar.

Arnold Lindgren

2. *Giv oss alla dagar,
Som det dig behagar
Friden och den helge And,
Som oss för till evigt land.*

3. *Amen, amen sjunga
Vi med själ och tunga.
Och vi lova Jesus Krist,
Som är Gud, vår Herre visst.*

Sigfrid Hoas

NOTISER

Studiecirkel om Runö

Studiecirkel om Runö

I Lidingö-tidningen av den 13 december 1979 finns en blänkare om en studiecirkel, där runöbornas – i rubriken av misstag kallade Rigaborna! – liv och kultur behandlas. Cirkeln leds av runöbon Jakob Steffensson.

I förbigående kan noteras, att det i notisen uppges att runöbornas kultur i mycket liknade svenskt 1600- och 1700-talsliv. Det är en av dessa dimmiga jämförelser man tyvärr alltför ofta stöter på när det gäller att karakterisera estlandssvenskarnas levnadsförhållanden. Liksom nu levde svenskar då i Sverige i olika samhällsskikt och i olika trakter under så vitt skilda förhållanden, att jämförelsen blir intetsägande. Runöbornas livsföring hade utvecklats efter egenartade linjer och fått sin särprägel av den miljö där de hade bott sedan tidig medeltid.

E.L.

Konstnären ENNO HALLEK

medlem av Konstakademien och i Konstrådet

kommer tillsammans med Lars Millhagen att ha en utställning i Göteborgs Konstmuseum under tiden 5 juni–21 september 1980. Utställningen kommer att omfatta största delen av hans produktion.

Enno Halleks verk är även med i den konstutställning som under tiden 1–20 juli 1980 anordnas i Stockholms Kulturhus. Konstnären tillhör juryn för den utställning som anordnas i EESTI MAJA under ESTO 80 festivalvecka 6–12 juli 1980.

Fiskarsonen ENNO HALLEK från Rus (Rohuküla) intill Hapsal har estlandssvenskt påbrå. Mor Hilda är född Heldring och på modernet kusin till undertecknad.

Hugo Mickelin

”Handledning för turister till Estland”

utgiven av Esternas Representation i Sverige 1979 är på svenska och betingad ett pris av kr 10:–.

RUNÖBORNAS FÖRENING

håller sitt
årsmöte
med samkväm

Tid: Lörd. 12 april 1980 kl 17.00
Plats: Eesti Maja, Walling. 34 I, Stockholm

Lämpligast sker beställning genom inbetalningskort, postgiro, **55 36 70**

Postadressen till Est.Rep. är Box 29 011, 100 52 Stockholm. Tel. 08-67 70 32, 67 70 53.

Besöksadress Sandhamnsgatan 1, Stockholm.

Av boken har vi ett ”påseende-exemplar” på expeditionen, Vikingag. 25.

Det händer att folk ringer till SOV-exp. med frågor kring ev. turistresa till Estland. Den nu dagsaktuella skriften i A-5 format, 52 sidor, bör ge den frågande många svar och information om turismöjligheterna till det så ”avlägsna” men i verkligheten nära landet – estlandssvenskarnas forna hembygd.

HM

OS – SOMMAROLYMPIADEN 1980 i Moskva

berör även Reval i Estland, Kustbons utgivningsort intill 1940. Sovjetestlands huvudstad, som numera officiellt heter Tallinn, är säte för olympiaseglingarna. Alltså en olympiagren på ockuperad mark, så som den fria världen uppfattar förhållandet.

Staden Reval/Tallinn, på gränsen till väster, har genom olympiaförberedelserna verkligen fått ”automatisk hjälp” för välbehövlig uppsnygning efter ett 40 års ”stillastående”.

Man bygger och snyggar till sedan några år tillbaka. Bygger en ny båtterminal, ett stort våningshotell, en internationell telestation, radio- & TV-torn m.m.

Framförallt har Reval vunnit på att så

många byggnader restaureras inför olympiaden.

Till olympiadseglingarna i Reval beräknas ett 10.000-tal besökare från utlandet.

I skrivande stund är det ett frågetecken hur olympiaden kommer att gestalta sig med anledning av det ”heta ämnet” Afghanistan. Om det blir en bojkott i mindre eller större omfattning, har Reval dock vunnit på att dess historiska fasad snyggats upp.

HM

Den på våren 1979 utexaminerade musikkdirektören, 21-åriga VIVECA MICKELIN, har sedan examen praktiserat i Kanada och är från innevarande års början musiklektör vid Gubbängens gymnasium.

Hennes äldre syster Ingrid har sedan 1975 samma befattning i Bandhagens gymnasium.

Till en nittioåring

En av de äldre estlandssvenskarna här i Sverige är Johanna Olema, född Norrman (Klaasu rehel) i Korkis.

Hon har nu uppnått en aktningvärd ålder och fyller 90 år den 30 april i år. Hon hade sina närmaste anhöriga här och efter att ha blivit änka i Estland, ville hon förenas med de sina här. Hon kom hit i slutet av maj 1961 och tillbringar så sin ålderdom bland sina närmaste här.

Vi önskar henne ännu många år och att hon får vara pigg, och får ha en fin högtidsdag i april.

RN

ESTO 80

Världsfestivalen i Stockholm

En kultur- och festspelsvecka

6-12 juli 1980

Förberedelserna för festivalarrangemangen har pågått sedan 1977, och nu är det bara ett par månader kvar till den vecka då tillströmningen till Stockholm av gäster och medverkande i programmen blir en av de största i stadens historia.

Man kommer från Australien, Europa, Israel, Kanada, Sydamerika, U.S.A. och från hela Sverige.

Redan den 8 maj 1980 öppnas på Nordiska Museet en utställning om estlandssvenskarnas och esternas historia, illustrerad med föremål ur museets egna samlingar.

Dessutom kommer i Riksarkivets egen regi att ordnas en utställning av baltiska arkiv och dokument.

Även en bokutställning planeras.

Man startar i Stockholm söndagen den 6 juli med festgudstjänster, kl. 11.00 i olika frikyrkor och kl. 14.00 i Jakobs ev.luth.kyrka.

Till de festligheter som är inträdesbelagda är det klokast att i förväg införskaffa biljetter. Här nedan berörs en del arrangemang.

Måndagen 7/7 kl. 14.00

Abonnerad 24 timmars båtresa till Åland (Med "Prinsessan")
Kr. 40:- utan hytt. Från 25 till 160 m.h. Under dagen ett 15-tal arrangemang och konferenser.

Tisdagen 8/7 kl. 19.00

Bal i Stadshuset. Entré kr. 195:-
Conferencier TV-s Ivo Grenz.
Under dagen dessutom 18 andra tillställningar och konferenser, inkl. båtresa för ungdom i Stockholms skärgård.

Onsdagen 9/7

16 arrangemang och konferenser.

Torsdagen 10/7 kl. 19.00

"Festival Gala"-ljusfest på Isstadion.

Bilj.priser: 60:-, 50:-, 40:-, 30:-, 15:-.

Confer. Käbi Laretei, Andres Küng.
På Isstadion gymnastikuppvisning, där uppträder folkdanslag och sångkör och orkestrar musicerar.

Under dagen 16 andra arrangemang och konferenser.

Fredagen 11/7 kl. 10.00

Festtåg. Start i Humlegården. Slutmål Kungsträdgården. För barnen hyrs barntågupsättningar från Skansen.

Under dagen 12 ytterligare arrangemang och konferenser, inkl. båtresa för ungdom i Stockholms skärgård.

Lördagen 12/7 kl. 14.00

Sångfest i Mässhallen, Älvsjö. Entré kr. 35:-

Lördagen 12/7 kl. 19.00

Folkfest med måltid. Kr. 120:-.
Senare party för 40:-.
Båda i Mässhallen, Älvsjö.

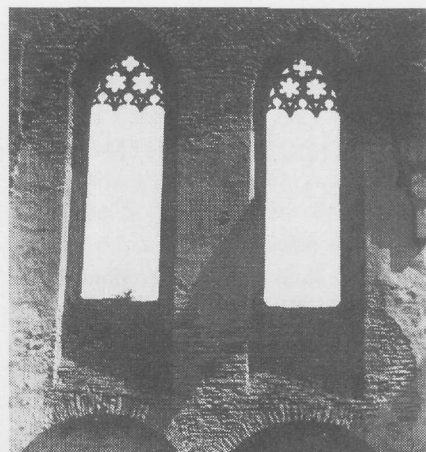
Idrottstävlingar, inkl. skytte, dagligen från 5/7 till 11/7.

9 teaterföreställningar förekommer, dels på Stadsteatern, dels på Scala.
I ESTO-byrån, Wallingatan 32, nb, pågår biljettförsäljning sedan årsskiftet. Byrån har öppet alla vardagar kl. 09.00-17.00. Tel. 08/11 14 42, 10 68 07. Postgiro 92 30 80-6.

Under pågående ESTO-vecka öppnas informationscentra i Folkets Hus, Barnhusgatan 12-14 med öppettider 10.00-20.00 från 6 till 11 juli och 10.00-16.00 den 12 juli.

I Stadsteaterns och delvis i kongressalens foajé kommer således att försiggå diverse serviceaktiviteter, såsom:

SL-Sthlms lokaltrafiks info och biljettförsäljning för tillresta, Stockholms Turisttrafikförbunds info, Hotellbokningscentralens "bokning". Estofunktionärerna säljer biljetter och program

Från Birgittinerklostret utanför Reval

till arrangemang och teaterföreställningar samt håller kontakt och lämnar info till gäster utifrån. Förtäring.

Under festivalveckan öppnas statligt postkontor i EESTI MAJA, Wallingatan 34 (intill Folkets Hus) genom förmedling av filatelistföreningen. (Ordförande/ledare Hans Krönström är gift med Ormsöflicka.)

Hans Krönström arbetar även ideellt med föreningen "Mälarkultur". Han och Olof Andersin från Ormsö kommer att låta prägla tre mynt för försäljning i ett begränsat antal. Detta i anslutning till sommarens festival men utanför ESTO-regin.

Mynt 1 Brons Wormsö Ormsöbornas hembygd

Mynt 2 Silver Gustaf II Adolf Sveriges storhetstid och Svenskestland

Mynt 3 Guld till minnet av Estlands riksäldeste/president Tönisson-Päts-Uluots-från frihetstiden.

I Stockholms kulturhus visas under tiden 6/7-31/8 en konstutställning med produktion av "gammalmästare", bördiga från Estland. Vid sidan om denna utställning anordnas i EESTI MAJA 2 konstutställningar, den ena i och för försäljning av konstverk.

Under hela förberedelse tiden har penninginsamling pågått för administrationen av den 3-dje estniska världsfestivalen. (Alla kommittémedlemmar arbetar ideellt utan någon ersättning.)

Till årsskiftet 1979/80 hade som bidrag influtit ca 345.000 kronor, därav kr. 55.800 från staten.

Bidragsflödet fortsätter.

För Kooperation och frikyrka

Till Lars Lindströms minne

Bondsonen Lars var född på Smeds gård i Rälby, Ormsö den 2 februari 1896 och slutade sin jordevandring i Stockholm den 12 november 1979.

Jag vill inledningsvis gärna citera vad jag skrev i Kustbons juninummer 1971 i anslutning till den nu bortgångne 75-årsjubileum.

„ . . . I Sverige är han känd som föredragshållare och författare. Jag ber att få återge några personliga minnen från mina unga ormsöår. Lars var känd som skeppare och affärsman. 1935 blev han en 'riktig' affärsman. Anledning: Anders Salin och signaturen skötte Ormsö Kooperativa Handelsförening. Anders slutade för att fortsätta inom samma bransch i Hallstavik i Sverige och undertecknad skulle som värnpliktig 'segla' till det marina i landets huvudstad. Föreningens styrelse utsåg hemmansägaren, skepparen m.m. Lars Lindström från Rälby att överta Ormsö Kooperativa Handelsförening. Jag hade det angenäma nöjet att under min sista tjänstgöringsmånad introducera den 'yngre' kooperatören. – Nu 35 år senare vet vi alla, att det blev en storkooperatör av Lars Lindström. Det var efter hans tillträde som vår kooperativa handel började blomstra . . . ”

I denna minnesruna må även framhållas att Lars Lindströms far Johan hade affärerna "i blodet" (född 19/1 1868, död 7/12 1936 enligt de få dödsannonser som publicerades i Kustbon "därhemma". Under annon-

sen Mina Lindström, f. Dahl. Barn Barnbarn).

Återigen till Ormsö Kooperativa. Vid den bortgångnes sida stod dottern Ellen, bakom disken i den affärslokal där jag började min "bana" 1933.

Ellen, i samråd med de sörjande bröderna, har till undertecknad förmedlat följande data om den bortgångne fadern (med kompletteringar av mig):

Under kyrkoherde Melins tid gick den läskunnige ynglingen och åhörde föreläsningar samt lånade böcker. Där grundlades en vetgirighet som varade livet ut. (W. Melin installerades som kyrkoherde vid Ormsö St Olai kyrka den 30 juli 1902.)

1915–1917 mobiliserad och stationerad på olika håll i Ryssland. Efter sjukhusvistelse och kort permission kort tjänstgöring som polis.

1917 åter till Leningrad där han överlevde och såg oktoberrevolutionen med egna ögon.

1918–1919 matros på "Lembit" under Estlands frihetskrig.

1920–1921 elev på Birkas Folkhögskola, där han mötte sin blivande hustru – Ida Klippberg från Rickul. Sommaren 1921 gifte de sig. Hon var född 2 maj 1900 och avled i Stockholm 18 april 1949. I äktenskapet föddes barnen, levande och sörjande i Sverige: Ellen (1922), Lars Algot (1925), Olle (1926).

Under 1920-talet sekreterare i S.O.V:s Ormsöavdelning.

Från 1930-talet medlem i Ormsö Baptistförsamling, där han hade en viktig uppgift – dels som predikant för den estnisktalande församlingsgruppen, dels och framförallt som tolk från svenska till estniska och vice versa.

1935–1941 (se ovan) föreståndare för Ormsö Kooperativa Handelsförening.

1940 – i den "mörka månaden" juni utsedd till estlandssvenskarnas representant i den lagliga estniska riksdagen, dagarna innan den estniska blåsvart-vita flaggan revs ner från Domberget/Toompea.

1941 – under september-december åter aktiv i Ormsö Kooperativa (efter att ha varit "under jorden" månaderna innan).

1942–1943 administratör i Hapsal för de hjälpsändningar från Sverige som fördelades bland befolkningen i den estlandssvenska bygden.

1943, den 7 december anlände han till Stockholm med svenska "Odin", vilket fartyg samma höst företog tre resor för transport av estlandssvenskar (Carl Mothanders "Vita Skepp").

I Sverige fick Lars Lindström anställning hos KF (Kooperativa Förbundet).

I december 1960 utkom hans bok "Stormar över Ormsö – svenskt ödesdrama i österled". Som dottern Ellen säger, fick han tid som pensionär att sammanfatta sitt livs händelser. Boken är en självbiografi.

Alltjämt efter Ellen: "I sitt liv slutskede sa han ofta: Jag har haft ett långt och rikt liv. Och allt är av nåd."

I S.O.V.-samarthang i Sverige må tilläggas att Lars Lindström var revisorsuppleant under de tre första åren 1945–1948. Han har skrivit i Kustbon, bl.a. en utförlig redogörelse för Ormsö baptisförsamling (sept. 1968). Senast var han på vårt årsmöte den 8 april 1972, då han visade bilder och berättade om sina resor utanför Sverige.

Vid ett besök i Helsingfors 1978 hade jag på ett nyöppnat svenskt arkiv tillfälle att studera en skrivelse som i september 1943 från Svenskestland sänds till Svenska folkpartiet i Finland. Skrivelsen innehöll begäran om förmedling att estlandssvenskarna över Finland skulle kunna bli transporterade till Sverige. Skrivelsen var undertecknad av Hjalmar Pöhl, Ivar Pöhl, Andreas Stahl, Herman Markus, Lars Lindström.

Leden glesnar mer och mer av dem som var aktiva och syntes i Estlands svenskbygd under den lyckliga estniska självständighetstiden.

Hugo Mickelin

Lars Lindström in memoriam

LARS – min vän och broder i tron – har övervunnit! Den som dör i tron på Jesus fortsätter att leva, blott ännu intensivare, i en bättre värld. Jesus sade: "Den som tror på mig, han skall leva, om han än dör". –Joh. 11:25.

Vi möttes första gången och lärde känna varandra – Lars och jag – under något av 20-talets sista år, eller var det kanske i början av 30-talet. Platsen för vårt sammanträffande var Ormsö, dit jag som svensk, bosatt i Narva, ofta drogs för att idka gemenskap med vänner av samma folkstam. Vi var unga då, både Lars och jag. Det skulle visa sig, att den djupare gemenskapen oss emellan hörde hemma i sjuttioalets Sverige. Vi sammanträffade dels hos Lars i Stockholm, dels hos mig och min familj i Linköping. I en livlig brevväxling hade vi tillfälle utbyta tankar i livets viktigaste frågor. Det är intressant att i brev och kopior av svarsbrev, som jag sorgfälligt bevarat, lägga märke till en viss stegring i fråga om de ämnen, vi i vår korrespondens vidrörde. Från att i början huvudsakligen ha rört sig om tidsläget och kristendomens stora frågor i allmänhet, övergick vår brevväxling mer och mer att gälla vår personliga plats i skeendet och vår insats i tidens frågor. Under senare år, då vi båda passerat åttio-strecket, kom tankeutbytet alltmer att koncentrera sig till de eviga tingen. Lars' brev andades en sällsam himla-luft, om jag får uttrycka mig så. Man förstod, att de ting som är därovan, dominerade hela hans sinne- och intressevärld. Och likväl förnam man inget drömmande eller världsfrånvänt över hans tros-liv. Så länge han var kvar på jorden ville han vara en hel människa. Men samtidigt ville han utstråla Kristi väldoft omkring sig, till sin omvärld. Ja, breven vittnade om att Lars mer och mer sökte det som är därovan, där varest Kristus är och sitter på Guds högra sida. -Kol.3:1. En dag skulle han, liksom varje sant troende, likbildas med Kristus. -1 Joh. 3:2. Nu har den dagen kommit för vännen Lars. Nu har han fått se Jesus, Frälsaren, sådan Han är i all sin him-

Lisa Vestberg

Den person bland rikssvenskarna, som under årens lopp lärt känna de flesta estlandssvenskarna och som många, många av oss kommit att betrakta som en personlig vän har gått bort. Estlandssvenskarna sörjer.

Det är fru Lisa Vestberg, som vi främst träffat på "kometen" på Tunnelgatan 23 i Stockholm som fått sluta ett långt och arbetsfyllt liv. Lisa Vestberg gick bort i en ålder av 85 år onsdag jul, alltså den 26 december 1979. Hon hade levat hela sitt liv i Stockholm och var dotter till grosshandlare Rising och sörjes närmast av sonen Vidar och dottern Birgit.

Lisa Vestbergs kontakter med estlandssvenskarna knöts redan så tidigt som 1931, då hon anställdes som sekreterare inom Stockholms lokalavdelning av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, den förening som under en lång följd av år engagerade sig för våra problem och slutligen ställde sig i spetsen för genomförandet av överflyttningen till Sverige. Efter ankomsten hit knöts Lisa Vestberg till Kommittén för rågsövenskarna, Kommittén för estlandssvenskarna och rågsöstiftelsen, organisationer som alla av oss haft anledning att söka kontakt med och på ett eller annat sätt varit beroende av.

Lisa Vestberg var inte endast en kunnig och intresserad tjänsteman, utan fastmer en person som många av oss förtroendefullt kunnat vända sig till för att få hjälp och råd under många

melska skönhet! Frid över vännen Lars' minne!

Nils Angelin

Birger Westerberg

Pastor Birger Westerberg, Stockholm, 55 år, föddes på Ormsö, Estland. Han genomgick dåvarande Missionskolan på Lidingö och blev pastor i Karlsborg 1955. Sex år senare blev han ungdomskonsulent hos Svenska missionsförbundets ungdom i Skåne och 1964 pastor i Spånga missionsförsamling. 1971 blev han soldathemsföreståndare vid Svea livgarde och 1974 föreståndare för RIA i Solna, en tjänst som han innehade resten av sitt verksamma liv. Han var även politiskt verksam bl.a. som nämndeman under ett flertal år och ledde även Kristna gruppen bland Estlandssvenskarna i Stockholm. Hans närmaste är makan Märta, leg.sjuksköterska, döttrarna Elisabeth, teol.stud., Karin, barnsköterska, Eva, studerande, sonen Göran, studerande, samt fadern Hans Westerberg.

Birger Westerberg tillhörde den grupp estlandssvenskar, som här i Sverige genom aktivt arbete bär de kulturella traditionerna från hembygden vidare. Han var under ett antal år styrelsemedlem i S.O.V. och därvid engagerad i förverkligandet av föreningens program. Vi sörjer alla hans för tidiga bortgång och bevarar honom i tacksam hägkomst för hans vänliga väsen och hans beredvillighet att ställa upp och hjälpa.

E.L.

bekymmersamma år. Efter nedläggandet av kommitténs verksamhet blev Lisa Vestberg anställd som sekreterare hos prof. Gerhard Hafström, även han välkänd för de flesta av oss.

Estlandssvenskarna sörjer en god och trogen vän.

Manfred Nyman

FAMILJENYTT

FÖRLOVADE

Åke Berglind
Christina Dreijer
Kranjska Gora, Jugoslavien, 6 februari 1980

VIGDA

Jur kand Martin Vane Lausson
Fil kand Mirja Hagar
i Jakobs kyrka i Stockholm
den 12 januari 1980

Vigsselförrättare var
ärkebiskop Konrad Veem
Bröllopsfesten hölls i Eesti Maja, Stockholm

DÖDA

Julia Hamberg, född 19 juni 1889 i Rickul, avled 15 okt. 1979 i Eskilstuna
Maria Tegelberg, född 17/12 1890 avled 16 dec. 1979 i Tierp
Johannes Treiberg, född 29 okt. 1901 i Rickul avled 19 dec. 1979 i Märsta
Elias Algren, född 23 aug. 1903 på Runö avled 3 jan. 1980
Lars Alström, född 17 april 1889 på Ormsö avled 27 jan. 1980 på Lidingö
Maria Jäger, född 3 december 1886 på Runö avled 2 februari 1980 på Lidingö

Vår kära

Lena Klingberg

* 23 november 1890
har stilla insomnat
Sörjd - saknad
Södertälje 5 december 1979
SYSTER och BRODER
Syskonbarn
Syskonbarnbarn
Släkt och vänner

*Stilla Du gick Din väg i livet
Så lugnt och troget Din plikt Du gjort
Hav tack för allt Du i kärlek givit
Ditt minne lever det går ej bort
Vila i frid*

Advokatfirman Ervin Pang AB

Wahrendorffsgatan 8, 5 tr. 111 47 Stockholm
Telefoner: 08-21 80 50, 21 70 30

Innehavaren: Advokaten Ervin Pang
Bitr. jurist: Jur. kand. Ethel Pang
Sekreterare: Fru Inga-Britt Larsson
Allmän praktik · Rättegångar

Vi önskar informera om att verksamheten i samband med omorganisation utvidgats till företrädesvis *familje- och arvsrätt*, ss. upprättande o. verkställande av testamenten, bouppteckningar, boutredningar, dödsboförvaltning, arvskiften, skilsmässor, äktenskapsförord m m, *fastighetsrätt*, fastighetsöverlåtelser, *skatterätt*, deklARATIONER, utlännings- och *internationella ärenden* främst med anknytning till estnisk-, tysk- och engelskspråkiga länder.

Advokatfirman lämnar allmän rättshjälp och biträde för rättsskyddsförsäkring.

Vår käre

Anton Brunberg

* 19 oktober 1899
† 16 november 1979
BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syskon
Släkt och vänner

*Far gick så stilla
sin väg i livet
tyst och troget
sitt verk han gjort
Nu har han somnat
från kamp och strid
och ögat slutit
i gravens frid*

Vår käre Bror
och Morbror

Egil Blomman

född 18 dec. 1932
har lämnat oss i sorg och saknad
Eskilstuna den 29 nov. 1979.
Syskonen
syskonbarn

*Hastigt kom döden då dagen var slut.
Men efter allt vad Du lidit får Du nu
vila ut.
I ljusaste minne hos oss Du skall bo.
Vi önskar Dig vila, vi önskar Dig ro.*

Min käre Make

Vår lilla Far och Morfar

Thomas Beckman

född den 31 mars 1893, Ormsö
död den 28 nov. Uppsala
Sörjd och saknad av
MARIA
Barn, Barnbarn, Barnbarnsbarn

*Solen har dalat, dagen är slut
Stilla är klappande hjärtat,
Skönt är att vila från lidandet ut,
Somna från allt som har smärtat.*

Vår kära mor

Elisabet Lauri

f. 28/12 1898 i Vippal
har idag lämnat oss,
övrig släkt och vänner
i sorg och saknad
Herrång 3/9 1979
KARL
Nils och Margareta
Barnbarnen

*Ty så älskade Gud världen
att han utgav sin enfödde son
på det att var och en som tror
på honom icke skall förgås
utan hava evigt liv.*

Vår kära Mor
Svärmor och Farmor
Maria Hamberg

* 24 augusti 1902
† 18 januari 1980
har lämnat oss i djup
sorg och saknad.
Gunnar

Sven och Gullan
Sigvard och Nina
John

Alvar och Inga-Lill

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Syskon

Övrig släkt och vänner

*Tack för allt vad Du har
givit*

*av Din rika varma själ
Tack för att Du hela livet
alltid ömmat för vårt väl.*

Julius Norrman

* 18/4 1904

har i dag stilla insomnat,
sörjd och saknad av maka,
syskon, barn och barnbarn,
övrig släkt och vänner
Kungälv den 13 januari 1980

*Men när detta förgångliga
har iklätt sig oförgånglighet
och detta dödliga
har iklätt sig odödlighet,
då skall det ord fullbordas,
som står skrivit:*

*"Döden är uppslukad
och seger vunnit."*

1 Kor. 15:54

Välsignat vare Ditt minne.

Vår kära Mor
Farmor och Svärmor

Emilie Pettersson

f. Blees

* 23.12.1899 i Höbring

† 19.10.1979 i Stockholm

har lämnat oss i sorg och saknad
Heinz och Linda
Franz och Margaret
Olle och Maud

Barnbarnen

Barnbarnsbarnen

Syskonen och syskonbarnen

Släkt och vänner

*Tack käraste som gav oss liv, omtanke
och godhet*

*och spred så mycken glädje, kärlek, frid
Vila nu för alltid i himlens storhet
Ditt minne vi bevarar ljust i evig tid*

Vår käre Far
och Farfar

Lars Lindström

född 2 februari 1896

på Ormsö

död 12 november 1979

i Stockholm

Med glad förväntan lämnade han oss
för att gå sin frälsare till mötes.

Ellen

Lars Algot och Elsa

Olle och Tyra

Barnbarn

Syskon

*Jag är Uppståndelsen
och livet. Den som tror
på mig, han skall leva
om han än dör.*

Joh. 11:25

Min älskade Maka
Vår kära Mor
och Mormor

Sofia Schönberg

* 4 september 1898

har idag stilla insomnat.

Bollstanäs 22 dec. 1979

ANTON

Karin och Oskar

Helga och Uno

Inga och Kurt

Barnbarn

Barnbarnsbarn

*Hur tyst, hur tomt, hur öde
blir det här hemma*

*För oss som nu i sorg Du lämnat kvar
Ej mer vi hör Din kära stämma
Den nu för oss för alltid tystnat har.*

Vår älskade Mamma
vår lilla Mormor
och Farmor

Maria Timmerman

* 19 december 1894

† 1 januari 1980

I ljust och tacksamt minne bevarad av
oss,

bror, övrig släkt och vänner.

Essinge 5 januari 1980

IRÉNE

Robert och Märta

Elsa och Olle

Rita och Hans

Linda och Erik

Lennart och Zaida

Vera

Barnbarnen

Barnbarnsbarnen

*Nu brustit har Ditt goda
varma hjärta.*

*Din kära röst för alltid
tystnat har.*

*Du lämnat oss i gränslös
sorg och smärta.*

*Men ljust och vackert
står Ditt minne kvar.*

Vår käre Broder

August Seffers

* 31 augusti i Klottorp

har stilla insomnat i Winnipeg, Canada,
den 13 december 1979 efter ett långva-
rigt lidande.

Sörjd och saknad av oss

Syster

Bröder med familjer

*I minnet är Du, när Du reste till fjärran
land.*

I minnet Du lever, Du finns alltid kvar,

I minnet vi ser Dig som du var.

Vi önskar Dig vila i frid.

Min älskade Vän
Vår kära Mor
Vår kära Syster

Elfrida Agneta Slät

Född 18/4 1926 Ormsö

Död 30/12 1979 Tumba

Djupt sörjd och saknad

FOLKE

Karl-Gunnar, Karin

Alexander och Ella

Hjalmar

Algot och Eva

Övrig släkt och vänner

Nu slut är smärtan

Du funnit frid

Men lämnat hjärtan

Som saknar Dig

Bemärkelsedagar

2:dra kvartalet 1980

95 år

Katarina Enkel, född Sträng 5 juni 1885, Ormsö

85 år

Lovisa Nilsson, född 15 april 1895, Rickul
 Maria Rönnblom, född Stenholm 21 april 1895, Ormsö
 Karl Utas, född 4 maj 1895, Gammal-Svenskby
 Alida Vesterblom, född Pikner 9 maj 1895, Ormsö
 Sofia Viksten, född 13 maj 1895, Reval
 Lydia Emilia Nordgren, född Lång 2 maj 1895, Reval
 Alfred Paul Matson, född 7 juni 1895, Reval
 Pauline Hallman, född Westerman 8 juni 1895, Rickul

Vår kära

Elfrida Thomsson

född 3 jan. 1905

har i dag lugnt och stilla
lämnat oss,
syskon

övrig släkt och vänner
i sorg och saknad
Kungsby, Rimbo
den 4 juli 1979

Barn
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Far har räckt ut handen
Mor har fattat den
på den andra stranden
mötas de igen.*

Min älskade Make
vår älskade Broder

Herman Wiberg

född den 11 juni 1906 i Rickul
avled den 14 juli 1979 i Melbourne,
Australien

Innerligt sörjd och saknad
av mig, bröder, syskonbarn och syskon-
barnbarn
samt övrig släkt och vänner.
HELEN

*Somnar jag in med blicken fäst
På stjärnornas strålande skara
Drömmer jag stundom min själ är gäst
Hos Gud i Hans himlar klara
Evide Gud hos Dig är bäst
För sorgsna själar att vara*

80 år

Johannes Liiver, född 27 april 1900, Nuckö
 Gottfrid Grönström, född 29 april 1900, Nuckö
 Anders Förberg, född 3 maj 1900, Ormsö
 Anton Barud, född 5 maj 1900, Nuckö
 Maria Viskman, född Halberg 7 maj 1900, Nuckö
 Maria Zeisig, född Mathiesen 11 maj 1900, Nuckö
 Edla Stahl, född Österman 27 maj 1900, Rickul
 Agneta Alström, född Åkerman 4 juni 1900, Ormsö
 Lena Borrman, född 28 juni 1900, Rickul

75 år

Gertrud Cronelid, född Alros 6 april 1905, Ormsö
 Piidu Parbo, född 14 april 1905, Dagö
 Ida Uusmets, född Ahlberg 24 april 1905, Reval
 Valentin Brus, född 26 april 1905, Odensholm
 Elvine Mihilberg, född Sandberg 26 april 1905, Rickul
 Rosette Bertholm, född Klement 1 maj 1905, Rågöarna
 Olga Karlsson, född Nyman 2 maj 1905, Rågöarna
 Pauline Öman, född Koinberg 3 maj 1905, Rickul
 Voldemar Stenberg, född 7 maj 1905, Rickul
 Johannes Österman, född 9 maj 1905, Runö
 Linda Agnes Norrman, född Koppelman 28 maj 1905, Korkis
 Agneta Notman, född Benholm 29 maj 1905, Ormsö
 Nikolai Luks, född 30 maj 1905, Rickul
 Adele Koppamees, född Välja 13 juni 1905, Nuckö
 Albinus Grönström, född 16 juni 1905, Nuckö
 Johan Sjöman, född 18 juni 1905, Ormsö
 Agneta Mark, född Bergström 20 juni 1905, Ormsö

70 år

Artur Kariis, född 1 april 1910, Hapsal
 Elfrida Johanna Rosaman, född 1 april 1910, Rågöarna
 Alma Mensas, född Rant 3 april 1910, Nuckö
 Alexander Stahl, född 8 april 1910, Rickul
 Maria Thomsson, född Salin 10 april 1910, Ormsö
 Johan Berggren, född 17 april 1910, Ormsö
 Signe Viberg, född Lindström 18 april 1910, Rickul
 Agneta Henriksson, född Norrman 21 april 1910, Ormsö
 Katarina Ahlblom, född Nordsten 23 april 1910, Ormsö
 Alexander Klanberg, född 23 april 1910, Reval
 Elin Rant, född Vestersten, född 3 maj 1910, Nuckö
 Axel Blomberg, född 16 maj 1910, Rickul
 Oskar Söderström, född 22 maj 1910, Rågöarna
 Margarita Lindström, född 26 maj 1910, Vippal
 Lilly Maria Luther, född 30 maj 1910, Reval
 Johanna Kristina Hallman, född Kärras 9 juni 1910, Nuckö

Anton Tegelman, född 9 juni 1910, Rickul
 Alexander Åkerblad, född 15 juni 1910, Rickul
 Rosalie Olep, född 22 juni 1910, Vippal
 Meta Elfrida Anker, född Hannus 23 juni 1910, Nuckö

60 år

Johan Malm, född 3 april 1920, Runö
 Svea Tegelman, född 3 april 1920, Rickul
 Sven Martin Tegelman, född 3 april 1920, Rickul
 Johannes Fridolf Erita, född 4 april 1920, Nuckö
 Elfrida Aurelia Lebbin, född Bombas, 27 april 1920, Nuckö
 Agneta Ahros, född 8 maj 1920, Ormsö
 Åke Ilmari Koel, född 20 maj 1920, Ösel
 Katarina Seeman, född Gäddman 20 maj 1920, Ormsö/Nuckö
 Hedda Lindeberg-Lindvet, född Åhman 28 maj 1920, Dorpat
 Linda Miralda Luther, född 6 juni 1920, Nargö
 Melita Vesterbom, född 10 juni 1920, Rickul
 Meta Korton, född Eilan 20 juni 1920, Dorpat
 Gertrud Olin, född Beckman 24 juni 1920, Ormsö

50 år

Oskar Villiam Berg, född 1 april 1930, Reval
 Luule-Salme Loide, född 1 april 1930, Reval
 Ivar Gottfrid Fagerlund, född 2 april 1930, Rickul
 Dagny Algret Strand, född Wiberg 3 april 1930, Rickul
 Hjalmar Nordsten, född 8 april 1930, Ormsö
 Luule Backman, född 13 april 1930, Hapsal
 Edit Maria Stahl, född 20 april 1930, Rickul
 Osvald Hamberg, född 21 april 1930, Rickul
 Ingrid Maria Nilsson, född Åkerman 29 april 1930, Ormsö
 Uno Stahl, född 5 maj 1930, Rickul
 Madis Gering, född 6 maj 1930, Reval
 Algot Lundberg, född 6 maj 1930, St. Rågö
 Sanfrid Koinberg, född 7 maj 1930, Nuckö
 Hilda Eugenia Vester, född Granberg 12 maj 1930, Nuckö
 Meeri Soogna, född 16 maj 1930, Korkis
 Valdemar Laving, född 26 maj 1930, Nuckö
 Heino Koppamees, född 29 maj 1930, Reval
 Alice Berg, född Söderholm 29 maj 1930, Nuckö
 Einar Nyman, född 31 maj 1930, Nuckö
 Vaika Larsson, född Alberg 5 juni 1930, Rickul
 Oskar Targama, född 7 juni 1930, Neve
 Edit-Gunnel Magnusson, född Blomberg 8 juni 1930, Rickul
 Asta Aman, född 16 juni 1930, Hapsal
 Bertil Sigfrid Borrman, född 16 juni 1930, Rickul
 Algot Roland Laning, född 20 juni 1930, Nuckö
 Alide Elvine Fällin, född 24 juni 1930, Ormsö
 Elvin Nygren, född 24 juni 1930, Ormsö
 Sven Algot Ahlberg, född 25 juni 1930, Ormsö
 Levi Daniel Besterman, född 26 juni 1930, Rickul
 Hilda Ingeborg Pihlman, född 26 juni 1930, Ormsö
 Lehti Astrid Klaamas, född Österman 26 juni 1930, Nuckö

VÅRT SVENSKA SPRÅK

De första ord vårt öra nått,
som en älskad moder oss lärde;
det första språk, vi tälja förmått,
är det som föder till arvelott
och egendom oss beskärde.

Vår faders och moders språk, det må
oss städse följa på färden.
Varthän vi vandra, varthän vi gå,
vårt modersmål vi icke få
förgäta och glömma i världen!

Du irrar vida å främmande jord,
där längtan ger tanken vingar. . .
då når dig en stämma. . . du lyssnar. . . ett ord –
det är som en hälsning från hemmet i nord,
det ljuvt för ditt öra klingar.

Reval i maj 1919

N:r 29 P-n
Furir vid Svenska kåren
(Kustbon 11/1919)